

УДК 347

DOI: 10.26565/2075-1834-2020-30-05

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СПОЖИВАЧА МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Стратонов В.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри галузевого права
Херсонського державного університету,
м. Херсон, 73000, вулиця Університетська, 27,
e-mail: stratonov@ksu.ks.ua,
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7548-0630>

Гавловська А.,

доцент кафедри галузевого права
Херсонського державного університету,
м. Херсон, 73000, вулиця Університетська, 27
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7973-7560>

АНОТАЦІЯ: *Вступ.* Механізм правового регулювання захисту прав споживачів в цілому, та прав споживачів у сфері надання медичних послуг зокрема, пройшов певні історичні етапи становлення та розвитку. Особливе місце в системі організації захисту прав споживачів на міжнародному рівні стало створення у 1960 році Міжнародної організації споживачів – Consumers International, яка є світовою федерацією груп споживачів.

Короткий зміст основних результатів дослідження. Діяльність міжнародних та національних організацій має за загальну мету «захист прав споживачів» шляхом консолідації зусиль груп споживачів і відповідних організацій та захист їх прав і інтересів перед відповідними державними та міжнародними органами і організаціями. Правовий статус пацієнта – це комплексне теоретико-правове явище, що включає правосуб'єктність пацієнта, основні права, обов'язки, відповідальність, гарантії реалізації його прав і свобод тощо. Зміст правового статусу пацієнта складають його права, обов'язки та юридична відповідальність.

Висновки. Всю систему прав пацієнтів – споживачів медичних послуг умовно можна поділити на наступні групи: 1) загальні медичні права – дану групу прав закріплено в базових нормативно-правових актах, до загальних медичних прав відносяться: право на охорону здоров'я; право на згоду на надання медичної допомоги чи відмова від неї; право на інформацію; право на конфіденційність і захист персональних даних; 2) спеціальні медичні права; 3) права осіб, які примусово набули правовий статус пацієнта; 4) права осіб, які беруть участь у медико-біологічних експериментах та випробуваннях.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: медична послуга, пацієнт, статус споживача, реалізація прав.

ПОНЯТИЕ И СОДЕРЖАНИЕ ПРАВОВОГО СТАТУСА ПОТРЕБИТЕЛЯ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ

Стратонов В.,

доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры отраслевого права
Херсонского государственного университета,
г. Херсон, 73000, улица Университетская, 27
e-mail: stratonov@ksu.ks.ua,
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7548-0630>

Гавловская А.,

доцент кафедры отраслевого права
Херсонского государственного университета,
г. Херсон, 73000, улица Университетская, 27
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7973-7560>

АННОТАЦИЯ: Механизм правового регулирования защиты прав потребителей в целом, и прав потребителей в сфере оказания медицинских услуг в частности, прошел определенные исторические этапы становления и развития. Особое значение в системе организации защиты прав потребителей на международном уровне сыграло создание в 1960 году Международной организации потребителей – Consumers International, которая является мировой федерацией групп потребителей. Деятельность международных и национальных организаций имеет общую цель «защита прав потребителей» путем консолидации усилий групп потребителей также соответствующих организаций и защиту их прав в том числе интересов перед соответствующими государственными и международными органами, организациями.

Правовой статус пациента – это комплексное теоретико-правовое явление, включающее правосубъектность пациента, основные права, обязанности, ответственность, гарантии реализации его прав и свобод и тому подобное. Содержание правового статуса пациента составляют его права, обязанности и юридическая ответственность.

Всю систему прав пациентов – потребителей медицинских услуг условно можно разделить на следующие группы: 1) общие медицинские права – данная группа прав закреплена в базовых нормативно-правовых актах. К общим медицинским правам относятся: право на здравоохранение; право на согласие на предоставление медицинской помощи или отказ от нее; право на информацию; право на конфиденциальность и защиту персональных данных; 2) специальные медицинские права; 3) права лиц, которые принудительно приобрели правовой статус пациента; 4) права лиц, которые участвуют в медико-биологических экспериментах и испытаниях.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: медицинская услуга, пациент, статус потребителя, реализация прав.

CONCEPT AND CONTENT OF THE LEGAL STATUS OF A CONSUMER OF MEDICAL SERVICES

Vasyl Stratonov,

Doctor of Law, Associate Professor,
professor of department of branch right
for the Kherson state university,
Kherson, 73000, Universitetskaya street, 27
e-mail: stratonov@ksu.ks.ua,
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7548-0630>

Alina Havlovska,

assistant professor of branch law department
of Kherson State University, Ph.D,
Kherson, 73000, Universitetskaya street, 27
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7973-7560>

ANNOTATION: *Introduction.* The mechanism of legal regulation of consumer protection in general, and consumer rights in the field of medical services in particular, has passed certain historical stages of formation and development. Of particular importance in the system of organizing consumer protection at the international level was the creation in 1960 of the International Organization of Consumers - Consumers International, which is a world federation of consumer groups. The activities of international and national organizations have a common goal of "consumer protection" by consolidating the efforts of consumer groups and relevant organizations and protecting their rights, including interests, before the relevant state and international bodies and organizations.

Summary of the main research results. The legal status of the patient is a complex theoretical and legal phenomenon, including the legal personality of the patient, basic rights, duties, responsibilities, guarantees for the realization of his rights and freedoms, and the like. The content of the legal status of the patient consists of his rights, obligations and legal responsibility.

Conclusions. The entire system of patients' rights - consumers of medical services can be conditionally divided into the following groups: 1) general medical rights - this group of rights is enshrined in the basic regulatory legal acts. General health rights include: the right to health care; the right to consent to or refuse medical care; the right to information; the right to confidentiality and protection of personal data; 2) special medical rights; 3) the rights of persons who forcibly acquired the legal status of a patient; 4) the rights of persons who participate in medical and biological experiments and tests.

KEY WORDS: medical service, patient, consumer status, exercise of rights.

Вступ. Процес реформування системи охорони здоров'я, з урахуванням євроінтеграції нашої держави, породжує проблеми як теоретичного так і практичного характеру. Не є винятком і зміст правового статусу споживача медичних послуг. У зв'язку з цим, виникла необхідність вирішення проблем теоретичного характеру, в першу чергу визначення поняття споживача медичних послуг, деталізації його прав і обов'язків. Слід зазначити, що дослідження зазначеного напрямку в більшості своїй проводилися фрагментарно. З урахуванням вищезазначеного, ми вбачаємо, що особливий науковий інтерес представляють наступні проблеми цивільно-правового регулювання відносин в сфері надання медичних послуг, а саме: правовий статус споживача медичних послуг та суб'єктів правовідносин у сфері надання медичних послуг, проблемні питання юридичної відповідальності за порушення прав споживачів у сфері надання медичних послуг та інше.

Мета дослідження – обґрунтування теоретичних засад та практичних заходів вдосконалення правового механізму захисту прав споживачів у сфері надання медичних послуг в умовах реформування системи охорони здоров'я України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження виступає науковий правовий аналіз приписів українського законодавства в сфері надання медичних послуг в Україні; загальнонауковий діалектичний метод пізнання дозволив виявити залежність фактичного стану відносин щодо захисту прав споживачів у сфері надання медичних послуг в Україні від рівня їх правового регулювання.

У дослідженні також були використані загально-філософські методи (закони формальної логіки, аналіз, синтез, дедукція та індукція, абстрагування), загальнонаукові методи пізнання (системно-структурний, статистичний, комплексний і функціональний метод) і спеціальні методи юридичної науки (формально-догматичний, порівняльно-правовий).

Правовий статус споживача медичних послуг в медико-правових відносинах відіграє значну роль, адже реалізація ним своїх прав є підставою для виникнення, зміни та припинення даних правовідносин, обумовлює права і обов'язки інших учасників відносин та функціонування всієї сфери охорони здоров'я.

Перш ніж визначити поняття та зміст правового статусу споживача медичних послуг необхідно зазначити поняття «правовий статус». Слід зауважити, що науковці в своїх працях використовують різні підходи до його розуміння, а саме:

- правовий статус – це система закріплених в нормативно-правових актах система прав, свобод та обов'язків гарантованих державою та які визначають індивіда як суб'єкта права (О.Ф. Скакун) [1, с. 377];
- правовий статус – це встановлене нормами права положення суб'єктів права, перелік його прав та обов'язків (Ю.С. Шемшученко) [2, с. 626];
- правовий статус особи – це юридично закріплене становище особи як соціального суб'єкта в суспільстві, його права та обов'язки які визначені нормативно-правовими актами різної юридичної сили (Г.В. Задорожня, Н.К. Шаптала) [3, с. 225].

Отже, досліджуючи дані поняття правового статусу та підходи до його розуміння інших науковців ми можемо визначити наступні характерні риси правового статусу:

- 1) правовий статус суб'єкта права закріплюється в міжнародних нормативно-правових актах, Конституції України та інших нормативно-правових актах;
- 2) визначає коло прав і обов'язків суб'єкта права, порядок їх реалізації та виконання;
- 3) визначає межі юридичної відповідальності суб'єкта права та порядок притягнення до неї;
- 4) надає соціальному індивіду статус суб'єкта права та включає його до системи тих чи інших правовідносин.

Слід зауважити, що нормативно-правове регулювання правового статусу споживача медичних послуг в Україні має ряд недоліків, про що також свідчить статистика, яка розміщена на офіційному сайті Міністерство охорони здоров'я. Так, за результатами дослідження «(Без)коштовна медицина», яке було проведено БФ «ПАЦІЄНТИ УКРАЇНИ» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), порушення прав споживачів медичних послуг проілюстровано в наступних цифрах:

- при наявності безкоштовної медицини, витрати на лікування з власних коштів пацієнтів складають близько 46%;
- 52 % хворих не звертаються до лікарів, намагаючись вилікувати хворобу самостійно, з них 6,4% просять поради у провізора та 0,6% шукають відповідну інформацію в мережі Інтернет;
- причинами не звернення до лікаря є: послуги лікаря занадто дорогі (25%), недовіра кваліфікації медичному персоналу (7%), великі черги в медичних закладах (13%), знають, як лікуватися, з попереднього досвіду (58%), очікували, що хвороба мине (26%);
- 52% вживали ліки за рекомендаціями знайомих чи порадами в інтернеті;
- 65% позичали гроші або продавали цінні речі задля покриття витрат на ліки;
- 94% вважають ліки занадто дорогими, 48% зазначають про низьку ефективність підібраних ліків, 28% – про те, що лікар виписує забагато ліків, 17% – про відсутність ліків в аптеках [4].

У законодавстві та науковій думці існують певні розбіжності щодо розуміння суб'єкта медичних правовідносин, який реалізує тим чи іншим чином належне йому право на охорону здоров'я. Такі суб'єкти носять назву «споживач медичних послуг», «пацієнт» та «клієнт».

Припустимо, що поняття «споживач медичних послуг» включає в себе поняття «клієнт» та «пацієнт», а поняття «пацієнт» включає в себе поняття «клієнта» як споживача медичних послуг. Адже, «клієнт маркується як споживач, який спроможний платити, а медична установа в цьому випадку розглядається як організація зі своїми бізнес-процесами, які мають медичну компоненту» [5, с. 88].

Зупинимось в нашому дослідженні більш детально на визначенні правового статусу пацієнта як суб'єкта медично-правових відносин.

Для дослідження поняття і змісту правового статусу пацієнта перш за все необхідно визначити поняття «пацієнт». Даний термін використовується такими міжнародно-правовими актами, як Положення про захист прав і конфіденційність пацієнта (1993 р.); Лісабонська декларація щодо прав пацієнтів (1981 р.); Декларація про розвиток прав пацієнтів у Європі (1994 р.); рекомендації Комітету міністрів державам-учасницям щодо проблеми пацієнта як активного учасника свого власного лікування (1980 р.) тощо.

А також термін «пацієнт» використовується у низці нормативно-правових актів України, серед яких слід виділити такі групи нормативно-правових актів: затверджені наказами МОЗ положення та інструкції, розпорядження та постанови Кабінету Міністрів України та Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення своєчасного доступу пацієнтів до необхідних лікарських засобів та медичних виробів шляхом здійснення державних закупівель із залученням спеціалізованих організацій, які здійснюють закупівлі» від 19.03.2015 р. №269-VIII.

Нормативно-правове закріплення поняття пацієнта в українському законодавстві знайшло своє відображення у п. 2.15 Інструкції про проведення клінічних випробувань лікарських засобів та

експертизи матеріалів клінічних випробувань (Наказ МОЗ України від 01.11.2000 р.), де закріплено визначення пацієнта у відносинах клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань: «пацієнт (доброволець) – це особа, яка безпосередньо контактує із закладами охорони здоров'я та пропонує себе за добровільною згодою як досліджуваний у клінічних випробуваннях лікарського засобу».

У правотворчій діяльності були спроби нормативно закріпити дане поняття. Наприклад, проект Закону України «Про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування» від 19.09.2006 р. визначав пацієнта як «особу, що звернулася за медичною послугою», а проект Закону України «Про правові основи біоетики та гарантії її забезпечення» від 08.06.2005 р. – як «здоровий або хворий споживач медичних послуг».

Більш розширене визначення поняття міститься в таких проектах законів:

- проект Закону України «Про права пацієнтів» від 16 січня 2003 р. «пацієнт – це будь-яка особа, що звернулася за медичною допомогою або скористалась нею, незалежно від того, в якому вона стані, хвора, здорова чи особа, що погодилась на медико-біологічний експеримент»;

- проект Закону України «Про права пацієнтів» від 21 лютого 2005 р. «пацієнт – це особа, що має потребу в медичній допомозі і/чи звернулася по неї, одержує медичну допомогу або бере участь у якості випробуваного в біомедичних дослідженнях, знаходиться під медичним спостереженням, а також споживач медичних і пов'язаних з ними послуг незалежно від стану його здоров'я».

У наукових працях існують різні підходи до визначення поняття «пацієнт».

Наприклад, В.О. Галай зауважує, що «пацієнтом є людина незалежно від віку, статі, расової приналежності, національності, віросповідання, стану здоров'я та інших чинників, яка реалізує своє право на отримання медичної допомоги чи послуг» [6, с. 14]. О. Піщит зазначає, що «пацієнт – це особа, що вступила у правові відносини з медичними працівниками й (чи) іншими представниками медичних закладів з приводу отримання медичної допомоги».

О.В. Темченко та Н.О. Абрамович виділяють такі характерні ознаки пацієнта:

- 1) може бути виключно людина;
- 2) особа, яка звернулася за отриманням медичних послуг;
- 3) поняття “пацієнт” не може розглядатись відокремлено від виконавця послуг [7, с. 89].

Узагальнюючи вищезазначені поняття, ми можемо запропонувати власне визначення «пацієнта»: *пацієнт – це фізична особа, яка набуває статусу споживача медичних послуг у результаті звернення за наданням діагностичної, профілактичної, лікувальної чи реабілітаційної медичної допомоги або шляхом реалізації права бути учасником медико-біологічного експерименту.*

Як зазначає І.М. Паращич, правовий статус пацієнта – це комплексне теоретико-правове явище, що включає правосуб'єктність пацієнта, основні права, обов'язки, відповідальність, гарантії реалізації його прав і свобод тощо [8, с. 11].

Отже, зміст правового статусу пацієнта складають його права, обов'язки та юридична відповідальність.

Права пацієнта – це основні права людини, яка потребує медичної допомоги для охорони власного здоров'я та життя, з точки зору забезпечення доступу до медичного обслуговування, рівноправності, якості та ефективності такої допомоги [9, с. 3].

На думку В.В. Глуховського, права пацієнта – це «специфічні права, похідні від загальних цивільних, політичних, економічних, соціальних та культурних прав людини, що регулюються при отриманні медичної допомоги, та пов'язаних з нею послуг, або у зв'язку з будь-яким медичним впливом, що здійснюється стосовно людини» [10, с. 35].

Проект Закону України «Про захист прав пацієнтів» від 06.12.2007 р. №1132 містив таке визначення прав пацієнтів: «права пацієнта – права, реалізовані на індивідуальному, колективному і груповому рівнях в області охорони здоров'я, в тому числі у зв'язку з будь-яким медичним втручанням» [11].

Права пацієнта ґрунтуються на наступних принципах: життя людини як найбільша цінність; повага до честі та гідності людини; органічний зв'язок духовного і фізичного здоров'я; участь пацієнта в прийнятті медичних рішень; забезпечення безпеки життя і здоров'я; таємниця особистого життя особи; державний та громадський контроль за якістю медичної і лікарської допомоги.

Серед класифікацій прав пацієнтів заслуговує на увагу підхід Ю.А. Козаченко:

- 1) конституційні права;
- 2) загальні права пацієнтів;
- 3) спеціальні права пацієнтів залежно від виду наданої медичної допомоги;
- 4) спеціальні права пацієнтів залежно від напрямку медичної діяльності;
- 5) спеціальні права різних професійних та соціальних категорій пацієнтів [12, с. 182].

На нашу думку, всю систему прав споживачів медичних послуг умовно можна поділити на дві великі групи:

1. *Загальні медичні права* – дану групу прав закріплено в базових нормативно-правових актах (наприклад, в Лісабонській декларації щодо прав пацієнта, Конституції України, Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» тощо). До загальних медичних прав відносяться: право на охорону здоров'я; право на згоду на надання медичної допомоги чи відмова від неї; право на інформацію; право на конфіденційність і захист персональних даних.

2. *Спеціальні медичні права* – дану групу прав закріплено в спеціальних нормативно-правових актах, які регулюють окремі медичні галузі (наприклад, права у сфері репродуктивної медицини, права донорів тощо), права осіб, які примусово набули правовий статус пацієнта (такі права виникають у осіб, до яких застосовуються заходи примусового медичного лікування за рішенням суду чи у випадку, коли рішення про надання медичної допомоги приймають законні представники недієздатної особи) та права осіб, які беруть участь у медико-біологічних експериментах та випробуваннях.

З урахуванням особливостей реформування галузі охорони здоров'я та все більшого розвитку приватних медичних закладів, важливим є визначення переліку прав споживачів медичних послуг, які реалізуються завдяки укладання договору про надання медичних послуг. До них відносяться: право на забезпечення кваліфікованою медичною допомогою; право на лікарську таємницю, право вимагати роз'яснення діагнозу, методів лікування і можливих наслідків, право на надання згоди на медичне втручання, права, які в договорі про надання медичних послуг є додатковими (наприклад, харчування в стаціонарних лікувальних установах, зберігання речей).

Тенденціями в розвитку та становленні прав пацієнтів в українському законодавстві є: розширення, доповнення та деталізація прав пацієнтів; наявність правових колізій; недостатній рівень відповідності міжнародним стандартам у сфері охорони здоров'я; декларативний характер норм, що закріплюють права пацієнта; відсутність дієвих гарантій реалізації та захисту прав пацієнтів тощо.

Складовою частиною змісту правового статусу споживачів медичних послуг є юридичні обов'язки (обов'язок – це міра належної поведінки суб'єкта правовідносин). До них відносяться такі обов'язки:

- піклуватись про власне здоров'я та здоров'я інших осіб (наприклад, членів сім'ї);
- дотримуватись правил внутрішнього розпорядку лікувальної установи;
- повідомляти лікарю достовірну інформацію, необхідну для визначення правильного діагнозу і обрання стратегії лікування;
- після надання згоди на медичне втручання неухильно виконувати всі розпорядження лікуючого лікаря;
- у передбачених законодавством випадках проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення;
- негайно звертатися до лікаря при підозрі на наявність захворювання, що представляє небезпеку масового поширення, наприклад Covid-19 тощо [9, с. 5];
- оплачувати своєчасно та в повному обсязі надані медичні послуги тощо.

Невиконання або неналежне виконання обов'язків споживачем медичних послуг тягне за собою притягнення його до юридичної відповідальності.

Загальноприйнятим правовим розумінням юридичної відповідальності є те, що юридична відповідальність – це відповідальність, що полягає в застосуванні державою до правопорушника певних заходів примусу, передбачених санкціями правових норм кримінальної, адміністративної, цивільної та дисциплінарної відповідальності [13].

Зокрема, притягнути до цивільно-правової відповідальності споживача медичних послуг може керівник лікувальної установи у випадку, якщо відповідач:

- 1) порушив права медичних працівників на повагу честі, гідності, ділової репутації або зашкодив діловій репутації (іміджу) лікувальної установи;
- 2) порушив права інших пацієнтів на забезпечення якісною, своєчасною та безпечною медичною допомогою;
- 3) увів в оману співробітників лікувально-профілактичних закладів при наданні персональних відомостей, що потягло за собою видачу документів, у т.ч. суворой звітності, із неправдивими даними;
- 4) зіпсував матеріально-технічну базу лікувальної установи;
- 5) порушив строки та порядок розрахунку за надані медичні послуги [9, с. 6].

Висновки. Окрім, притягнення до цивільно-правової відповідальності в окремих випадках пацієнт може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів чи кримінальних правопорушень. Прикладом судової справи про притягнення пацієнтів до кримінальної відповідальності за посягання на здоров'я медичних працівників є рішенням суду Суворовського районного суду м. Херсона від 05.12.2014 року (Справа №668/9273/14-к). Фабула справи: пацієнт, перебуваючи в приміщенні кабінету №1 Херсонської міської протитуберкульозної поліклініки, під час конфлікту, який виник через неприємні відносини, переслідуючи умисел, направлений на спричинення тілесних ушкоджень медичному працівнику, наніс удар долонею руки по обличчю в область підборіддя останнього, чим спричинив йому легкі тілесні ушкодження. Рішення суду: підсудного пацієнта визнано

винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України та призначено покарання у вигляді штрафу в розмірі 510 (п'ятсот десять) гривень. Визначене дає підстави стверджувати, що відповідальність пацієнтів, як споживачів медичних послуг, за порушення прав медичних установ та їх працівників може містити як цивільно-правовий та кримінально-правовий характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: [підручник]. Харків: Консум, 2001. 656 с.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. Енкцикл.», 1998. Т 5.: П-С. 2002. 736 с.
3. Шаптала Н.К. Конституційне право України: [навч. посіб.] / Н.К. Шаптала, Г.В. Задорожня. Дніпропетровськ: ТОВ «Лізунов Прес», 2012. 472 с.
4. Стратегический план международной организации потребителей на 2007-2011 годы (CONSUMERS INTERNATIONAL STRATEGIC PLAN FOR 2007-2011). *Стандартизація сертифікація якості*. 2009. №4 С. 67-69.
5. Козаченко Ю.А. Адміністративно-правове регулювання забезпечення прав пацієнта в Україні: автореф. дис. канд. юр. наук: спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Х., 2016. 24 с.
6. Галай В.О. Способи захисту прав пацієнтів в Україні. Науково-практичний посібник. К. 2008. 74 с.
7. Темченко О.В., Абрамович Н.О. Пацієнт як учасник договору про надання медичних послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО*. 2015. Випуск 32. Том 2. С. 88-92.
8. Парашич І.М. Державні механізми забезпечення та захисту прав пацієнтів в Україні: стан і тенденції розвитку: автореф. дис. канд. юр. наук: спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. К. 2009. 23 с.
9. Беденко-Зваридчук О. Правовий статус пацієнта та його представника. *Практика управління медичним закладом*. 2014. № 4. С. 1-14.
10. Глуховський В.В. Права пациента и значение информированного согласия в медицинской практике. *Медикосоциальные проблемы семьи*. 2002. №1. Т. 7. С. 33-37.
11. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 15.09.2020).
12. Козаченко Ю.А. Питання систематизації прав пацієнта. *Адміністративне і фінансове право*. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8291/1/23.pdf> С. 177-183 (дата звернення: 15.09.2020).
13. Про соціальні послуги: Закон України від 07.01.2018 р. 2229-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення: 15.19.2020).

REFERENCES

1. Skakun O.F. Teorija derzhavi i prava: [pidruchnik]. Harkiv: Konsum, 2001. 656 s.
2. Juridichna enciklopedija: v 6 t. / redkol.: Ju.S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. K.: «Ukr. Enkcikl.», 1998. T 5.: P-S. 2002. 736 s.
3. Shaptala N.K. Konstitucijne pravo Ukraini: [navch.posib.] / N.K. Shaptala, G.V. Zadorozhnja. Dnipropetrovs'k: TOV «Lizunov Pres», 2012. 472 s.
4. Strategicheskij plan mezhdunarodnoj organizacii potrebitelej na 2007-2011 gody (CONSUMERS INTERNATIONAL STRATEGIC PLAN FOR 2007-2011). Standartizacija sertifikacija jakist'. 2009. №4 S. 67-69.
5. Kozachenko Ju.A. Administrativno-pravove reguljuvannja zabezpechennja prav pacienta v Ukraini: avtoref. dis. kand. jur. nauk: spec. 12.00.07 – administrativne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo. H., 2016. 24 s.
6. Galaj V.O. Sposobi zahistu prav pacientiv v Ukraini. Naukovo-praktichnij posibnik. K. 2008. 74 s.
7. Temchenko O.V., Abramovich N.O. Pacient jak uchasnik dogovoru pro nadannja medichnih poslug. Naukovij visnik Uzhgorod'skogo nacional'nogo universitetu: Serija PRAVO. 2015. Vipusk 32. Tom 2. S. 88-92.
8. Parashhich I.M. Derzhavni mehanizmi zabezpechennja ta zahistu prav pacientiv v Ukraini: stan i tendencii rozvitku: avtoref. dis. kand. jur. nauk: spec. 12.00.01 – teorija ta istorija derzhavi i prava; istorija politichnih i pravovih uchen'. K. 2009. 23 s.
9. Bedenko-Zvaridchuk O. Pravovij status pacienta ta jogo predstavnika. Praktika upravlinnja medichnim zakladom. 2014. № 4. S. 1-14.
10. Gluhovs'kij V.V. Prava pacienta i znachenie informirovannogo soglasija v medicinskoj praktike. Medikosocial'nye problemy sem'i. 2002. №1. T. 7. S. 33-37.
11. Pro derzhavnu reestraciju juridichnih osib, fizichnih osib-pidpriemciv ta gromads'kih formuvan': Zakon Ukraini vid 15.05.2003 r. № 755-IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (data zvernennja: 15.09.2020).
12. Kozachenko Ju.A. Pitannja sistematziciji prav pacienta. Administrativne i finansove pravo. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8291/1/23.pdf> S. 177-183 (data zvernennja: 15.09.2020).
13. Pro social'ni poslugi: Zakon Ukraini vid 07.01.2018 r. 2229-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (data zvernennja: 15.19.2020).